

Södra Gruddbo

I vår serie artiklar om byarna på Sollerön har vi nu kommit till den sydligaste delen av Gruddbo by, Rullbo och Kulåra.

Byborna har under ett par vintrar ”forskat”, dvs under trevlig samvaro runt kaffebordet dragit sig till minnes vad som hänt, och vad man hört berättas om livet här nere på Solleröns västkust, från nu och ungefär hundra år bakåt i tiden. Låt oss plocka bland våra anteckningar.

RULLBO upptas på en karta från 1729 med 3 gårdstecken. Innan någon blev bofast i byn var där troligen fäbodställe, ”Rullbudär”, och de som först bosatte sig där var Rulljugåsfolk. Vid tiden för storskiftet, omkring 1840, fanns det inte mindre än fem gårdar i byn med namnet Rulljugås, och man fann troligen för gott att skilja sig åt genom att ändra namnen till t ex Jans, Rull, Olans. Några blev soldater och fick sina speciella namn, t ex Orädd och Häll. Efter hand kom flera gårdar: Bos, Amus, Aborre, Bugå, Glad. Vid storskiftets början fanns 10 gårdar i byn, och efter skiftet tillkom nya undan för undan, samtidigt som några försvann. Jämför man antal hushåll och personer under en hundraårsperiod ser det ut som följer:

<i>1886</i>	<i>1936</i>	<i>1986</i>
13 hushåll	16 hushåll	16 hushåll
74 personer	68 personer	37 personer + 6 sommarhushåll

Vägen ner till Rullbo och Kulåra var från början bara en skogsstig med kavelbroar över sankaställen. Sankmarker fanns här och där innan jorden alls blev utdikad. Stigen från Norra Gruddbo till Rullbo gick genom en skog ”å da va ä bjönnåt”, och där fanns det björnar. ”Rysslintjän” — Ryss Lars Larsson från Gruddbo, 1818—1920, har berättat att han i sin barndom skulle följa sin far till Härmasåker, som ligger söder om Dulbogården för att köra hö. Då högg fadern ett långt spö som sonen skulle ha att skrämma björnen med, så att inte hästen skulle bli ofredad medan fadern lastade.

Ordet KULÅRA är möjligen en förvrängning av det gamla *Kålarnäset* från 1700-talet. Bror Lindén förklarar det så här: ”Det egendomliga bydelsnamnet Kulåra, som gäller sydligaste gårdsklasen i Gruddbo på Sollerön, kan förstås som bildat på en äldre dialektform av ordet *kolare*: *kulår*. Namnet är att sammanhålla med äldre *kolarkätten* (kularkittan 1774 lagf.) och *kolarnäset* (kålarnäset 1730, Siljeström De Lacu Siljan), vilket senare uppgått i sammansättningen *Kolarnäsänget* (kolarnisänget 1767, Kulånisängen 1768, Kohlarnilsenget 1774 lagf.) åsyftande en slogmark öster och söder om Kulåra. Att märka är att i Venjan ordet *kolare* ännu i dag lyder *kulår*, mot Soll. *kulär* (sannolikt yngre form)”.

*I Kulånisänget är trefligt att vara
för den som får åka på slättermaskin
ifall det är solsken och torkväder bara
det går så att grässtråna stupa för hin.
Men tacka jag vet den med lien får tjugga,
jag har det minsann ej så trefligt och lätt.
Och medan den andre är lat som en sugga
jag äter mitt bröd i mitt anletes svett.*

Diktat av Ryss Nisse någon gång kring sekelskiftet, under en matrast vid dikeskanten. ”Den andre” är förmodligen yngre brodern Anders, lycklig nog att få åka på slättermaskin.

I Kulånisänget har det väl inte alltid varit så trefligt att vara. Det var ett sankt område mellan Kulåra och Bodarna, beväxt med ogenomtäckta videsnår. Gamle Sar Anders, f. 1848, har berättat från sin

barndom, att sent på hösten var det fullt med is ända upp till vägen. ”Vi satte på oss skridskorna och åkte över ängten och ut på sjön”. Före storskiftet (1838—46) var dessa ”myror” troligen allmänningar, som vid skiftet uppdelades på olika ägare. Dessa sammanslöt sig så småningom i dikningsföretag. Skiftande åsikter fanns beträffande utdikning. Någon påpekade, att ”det är lika tokigt att dika ut som att tappa av människan blodet”. Emellertid, efter många års slit med att gräva, vända torv, plocka sten, bryta stubbar o s v, kom Kulånisängen att tillhöra öns bästa åkermarker.

Kulåra har troligen varit en utmark, en allmänning, avsatt som båt-husplats, och innan vägen till Levsnäs anlades, låg öns alla storbåtar vid Kulåra. Det var den viktigaste båtplatsen och man kunde se upp till 70-talet båtar ligga där, för färderna till fäbodarna, alla båtar försedda med ägarnas bomärken. Kulåra hade t ex en gemensam storbåt som förvarades nere vid den sk gammalbryggan i ett nu försvunnet båthus.

Den äldsta gården här nere vid sjön är Narsjö-gården, som anlades omkring 1800 och ligger ett stycke söder om själva byklanen Kulåra, i Narsjö-täpp. Byns andre nybyggare hette Håll Mats Nilsson och kom omkring 1810 från Håll-hol i Bengtsarvet. Han kallades ”Stur Åll Mas”, stora Håll Mats. När han kom till Kulåra fanns där knappast någon odlad åker, inte heller någon gammal tomtplats eller fäbod. Gården kom att kallas Hållgården, och gårdstäppan som sträckte sig långt ner mot sjön kallades Håll-täpp, eller Ryss-täpp efter hustrun Ryss Carin. Den kantades runt om av stora sälgar, avsedda för lövtäkt, och området utanför gården odlades. Täppan var så stort tilltagen att där senare blev plats för ännu en gård.

Efter ett tjugotal år, omkring 1830, kom nästa familj, från Myrgården vid Korsgatan i Gruddbo. Deras nya gård kallades Myrgården eller Nisigården och blev närmaste granne i norr till Hållgården.

Omkring 1830 började Amus Olof från Amusgården i Rullbo att bygga väster om Kulårgatan, ganska när sjön. För att skilja på gårdarna tog Olof namnet Nishans efter sin farfar, och gården kallades omväxlande Nishans- och Amusgården. På 1860-talet var det så högt vattenstånd i Siljan, att vattnet gick ända upp till stugan, och de hade en liten båt alldeles vid stugdörren. Härbret låg nere vid sjön, och dit fick man ro.

Vid storskiftet fanns det alltså fyra gårdar i byn. Nishans Olofs yngre

1916. Fotografen, Håll Nils Matsson med hustru, barn och föräldrar. I kammaren, Ryssgården.

bror Amus Mats fick då en lott utlagd i Slogkitt, ett stycke söder om Närsjö, och här byggdes Slogkittgården.

I den vidsträckta Håll- eller Rysstäppan byggdes omkring 1850 ytterligare en gård, närmare sjön. Håll Nils från gamla Hållgården gifte sig med Mås Mejt från den förmögna Stor-Måsgården i Norra Gruddbo. Mejt brukade själv berätta, att hon hellre hade velat gifta sig med Svarv Jöns från Utanmyra, men "Håll Nils, som var huvudbonde, var så förständig och beräknande så han såg vem som hade största skatten" och ställde sig in med hennes föräldrar, så hon blev tvungen att gifta sig med honom mot sin vilja. Alltnog, de byggde upp Ryssgården, där de manliga familjemedlemmarna kom att kallas Håll, "Åll Niss" och de kvinnliga Ryss, "Ryss Kari". I kyrkböckerna skrevs alltid Håll.

Mås Margit i Olansgården fyller 80 år, 1931. Grannarna Masnis Kerstin, 79 år och Rulljugås Anna, 82 år uppvaktar.

Ungefär trettio år förflöt innan nästa gård anlades, omkring 1880. Från Rullbo kom då Rulljugås Jöns och hustrun Mås Margit. Jöns bytte ut namnet Rulljugås mot Olans, och så hade vi fått en Olansgård i Kulåra.

Nu fanns sju gårdar, och så förblev det till 1920, då Håll Anders från Ryssgården gifte sig med grannflickan Lina. De byggde sig en gård väster om Bondgården, som Nisisgården efterhand kom att heta, men något egentligt gårdsnamn fick denna nya gård aldrig.

Åren gick, nya generationer tog vid, några övertog den gamla gården, några har byggt nytt. Så t ex bröderna Lars och Bror Håll från Hållgården, som har sina gårdar öster om byklasen, utefter den gamla åkervägen från Rullbo till Bodarna. Vid denna väg bor nu inte mindre än sex bofasta och tre sommarhushåll, och den tidigare så markanta gränsen mellan Rullbo och Kulåra är numera ganska flytande.

Nisis Margit Persdotter och Bond Mats Andersson, guldbröllopsdagen 23 april 1926.

En jämförelse mellan hushåll och antal personer under en hundraårs-period ser för Kulåras del ut så här:

<i>1886</i>	<i>1936</i>	<i>1986</i>
7 hushåll	7 hushåll	9 hushåll (bofasta)
40 personer	42 personer	27 personer
		+ 5 sommarhushåll

Hur såg det då ut i dessa byklasar för, låt oss säga 100 år sedan? Vilka bodde där, och vad vet man om dessa personer? Vi sätter pennan i handen på någon som var med på den tiden, och då väljer vi:

Myr Margit Persdotter, född 1851 i Nisisgården i Kulåra.

Året är alltså 1886. Nisis Margit — eller Kulår Margit, som hon också

Rullbo- och Kulärafllickor 1921. Boslass Anna-Stina, Boslass Karin, Ryss Anna, Kall Karin, Ryss Karin.

kallas, åtminstone av grannarna i fäboden Björka — är nu 35 år fyllda. I tio år har hon varit gift med Bond Mats från Utanmyra, och är alltsedan giftermålet bosatt i Mats hem i den sk "Labbvrån" i Utanmyras nordligare del. Fyra barn har de, den yngste sonen Per född i mars detta år.

Det är några dagar efter jul, och Margit beslutar sig för att ta en promenad och hälsa på sina föräldrar och systrar i Kulåra. Mats är som vanligt borta på arbete, men farmor Anna är hemma och ser efter småbarnen. Vägen mellan Utanmyra och Kulåra är lång att gå, men det har ännu inte kommit så mycket snö, utan det går bra att gå i de uppkörda slädspåren. Kommen uppför Kråckan till Myckelbyn viker hon av åt höger och följer Yttergatan söderut mot Rothagen och Gruddbo. Gårdar-

1917, Rullbo. Amus Kerstin och Olof Lindberg med barnen Olof, Maria, Oskar, Henning, Nils, Stina och Johan.

na ligger tätt uppméd vägen, grå, timrade och kringbyggda. En och annan hästskjuts möter hon. Det är vanligt att karlarna just dagarna mellan jul och nyår sysslar med "em-tjörning", d v s körning för husbehov såsom mosskörning, vedkörning o dyl. Många passar också på att köra hem byggnadstimmer så här i mellandagarna. Då behövs körhjälp, "timbär-kallär", och i så fall fordras också ett "timbär-kalas". Men något sådant bestyr är inte aktuellt för Nisis Margits del. Det är ganska tyst så här på vintern, det enda som hörs är någon hästpingla, och här och var smäller det från ett brunnslock.

Snart har Margit hunnit fram till Korsgatan i Gruddbo. I det sydvästra hörnet ligger Myrgården — "Hörnet", och i denna gård föddes Margits farfar Myr Anders, som omkring 1830 flyttade till Kulåra. Här kor-

sas alltså Yttergatan och byns huvudgata Levsnäsvägen, som leder från kyrkan ner mot båthamnen på Levsnäs. Vill man komma till fastlandet får man färdas på isen, eller per båt.

Margit går vidare och är nu framme vid den punkt där Yttergatan möter Yfstgatan. Här bor Flint Anders, även kallad "Knattegubben". Alldeles i vägskalet finns en stor grop, Knattegrop, och Margit minns en otäck händelse som hon hört. Danil Mats i Kulåra kom en midnatt gående hemåt från kyrkbyn. Han hade varit i ett glatt lag och kände sig riktigt modig. När han närmade sig Knattegården hörde han någon hojta: "Nug stor *i!*" "Ja, *i o*", sade Danil Mats. (Nog står *jag*. Ja, *jag* också). När han kom närmare såg han två huvudlösa gubbar som brottades nere i Knattegropen, och då blev han rädd. Hans fosterson Flintull Lars var också utsatt för spökerier på samma plats. Han skrämdes nästan från vettet av "ljotan" som visade sig i ladugårdsfönstret. I själva verket var det en getabock som stack upp huvudet, just när Lars gick förbi.

Margit mumlar "Kåss fö trull i Knattegrop" och går snabbt vidare. Vägen kantas på båda sidor av gärdesgårdar, en företeelse som finns överallt, och som tarvar mycken tid att hålla i ordning. Nu befinner hon sig på Höggatan, och längre söderut kallas vägen Kulårgatan. Tittar hon nu ut mot väster har hon en betagande syn för ögonen. Stränderna runt Sollerön är mycket glest skogbeväxta, det är ett öppet och ljus landskap hon ser. Isen ligger redan på Siljan, åtminstone så långt söderut hon kan se, och på andra sidan sjön ligger Gesunda, Björka och andra fåbodar längre bort bland bergen. Ute på isen ser hon små prickar, hästskjutsar på väg från och till fastlandet.

Ner mot sjön ligger pastorsboställets ägor Herrhagen, "Erågå". Vägen dit — Dritgatu — går från Levsnäsvägen. Där finns en ladugård, som nyttjas av boställets kreatur sommartid. Här finns också en utmärkt kalkkälla "Erå-källd", där man säkert kan hämta vatten upp till gårdarna i byn, även under långa torkperioder.

Nisis Margit är väl bekant med gårdarna och folket i Rullbo och presenterar dem från norr till söder:

Den nordligaste gården är Jansgården, vilken också troligen är den äldsta i byn. Ända fram till storskiftet omkring 1840 skrev man sig Rulljugås, men sedan blev det Jans, ett gammalt släktnamn, som fanns re-

*Lassul Karin och Bostlass
Olof i Rullbo. 1919.*

dan på 1750-talet. Här har varit en storgård, den största skattebonden i Rullbo.

Söder om Jans låg tidigare en Rulljugåsgård, där en av sönerna blev soldat med namnet Orädd. Den familj som sist bodde på gården flyttade omkring 1860 längre norr i Gruddbo och gården blev öde. Husen flyttades också, och 1886 är här uppodlat och ingenting finns kvar efter gården.

Nästa gård är även den en Rulljugåsgård, också kallad Olansgården, och kan spåras till 1700-talets början. Här bor Rulljugås Mats med hustrun Håll Cherstin. Av fyra barn bor nu endast en son hemma, nämligen Mats, som 1881 blev soldat Håll.

På andra sidan vägen bor Rull Olof, härstammande från Olansgården

1917. Linet skäktas i tröskladan, Kulåra. Fr v okänd, Sörbo Sara, Mås Margit, Olans Margit, Bond Anna, Olans Anders, Näsi Johanna, Bond Lina...

mitt emot. Gården kallas Rullgården, ibland Olansgården, och folk som vill ha något lagat vänder sig ofta hit, eftersom det finns duktiga smeder på gården.

Strax söder om bor det Klockar-folk. Från början, omkring 1810, var det en enda gård, uppbyggd av Bugå- (eller Klockar) folk från Rothagen, men när vi hunnit till 1886 har man rivit gamla husen och börjat bygga två nya gårdar på samma tomt. Vid norra tomtgränsen bor Klockar Anna och längre i sydost bor brodern Klockar Olof.

Bugå Nils blev soldat Glad och byggde 1820 Gladgården strax söder om Klockargården. Han hade två söner, båda soldater, Brottare och Frisk, och den förstnämnde övertog gården.

I en liten ladugård söder om Gladgården bor Per Nilsson Frisk — ”Fristjän” med sin hustru Katrin Karin. Någon annan bostad har de aldrig haft, och sedan ende sonen dog för fem år sedan, endast 21 år gammal, lär de inte bry sig om att bygga mer heller. Frisk är en lång karl, rak i ryggen och har ett stelt knä som minne från sin soldattjänst. Han går alltid omkring i lappade gamla uniformskläder från topp till tå,

1917. Potatisskalning i Ryssgården. Flickorna i förgrunden: Orjan Märta och Anna från Utanmyra. Övriga fr v Järk Karin, Mås Margit, Sörbo (Näsi) Sara, Bond Lina.

t o m mössan är nästan bara lappar. Likadant är det med gumman. De lever ytterst sparsamt och Fristjän brukar tala om att ett "kvartär lamp-åli", kvarter fotogen räcker gott för året i deras "blik-lamp" (liten lamp-pa med oljehus av bleckplåt). Frisk är mycket anlitad för odling i Kul-ånisänget och sysslar sommar efter sommar med detta tunga arbete. Katrin Karin framhåller ofta vilket "domdags-arbet" Per gör, och på-minner arbetsgivaren om att det är värt någonting extra utöver själva lö-nen, som är 4 kronor per snesland (ca 127 m²). Detta extra kan vara malt och humle till dricka, någon fjärding råg av första årets skörd på nyodlingen o s v.

Rakt västerut från Klockargården finns en Aborr-täppa. Namnet är det enda som minner om en gammal gård, försvunnen sedan 1840-talet.

Söder därom finns ännu en Olangård, nu 40 år gammal. Äldste sonen Jöns är sedan tre år tillbaka bosatt i Kulåra.

Nu är Margit framme vid Amus-täpp. Här har det av gammalt varit en stor gård, som ungefär vid år 1800 utvecklats till två gårdar. I den norra, Båkkgård, bor på 1880-talet en Amus-ättling Ryss Lars, kallad Båkk Lass. Amusgården, strax söder om, är från 1770-talet och här bodde från början Amus Jöns Olsson och hustrun Jugen Margit, syster till den bekante Jugen Jon, som hos konung Gustav III lyckades utverka att Sollerön skulle få bli egen församling och skiljas från Mora. Detta skedde år 1775 och innebar då bl a att man hädanefter fick begrava sina döda hemma på ön. Första begravningen ägde rum 27 juli 1777 och som nummer två begravdes Jugen Jöns svåger Amus Jöns, död av andetäppa, augusti 1777 i Björka fåbodar.

Närmaste granne i söder är Bosgården, som är från tidigt 1700-tal. Härifrån kom Nisis Margits farmor, så hon tittar in för att hälsa på släkten. Stugan har, enligt vad hon hört, tidigare stått på fastlandet vid Tellnäs-udden, just där gränsen mellan Leksand och Sollerön går ut i Siljan, och tjänade där som färdstuga. Vinterfärdleden Leksand—Mora passerade där förbi, och det kunde vara ganska livlig trafik. Ibland hände det att någon gick i land vid Kulåra för att övernatta på ön. För man Sollerön förbi, hördes forskjutsarna ändå ofta på långt håll, när Leksandskärlarna tjoade, sjöng eller spelade dragspel där ute på isen, uppvärmda av något starkt som inhandlats i Mora.

Husbonden Bos Jöns är murare, ett yrke som också utövas av hans två yngre bröder. Brodern Lars har omkring 1860 byggt sig en gård söder om gamla Bosgården. Hans äldste son Per, nu 26 år, har beslutat sig för att fara till Amerika, så fort han kan, men det är inte lätt att få ihop pengar till biljetten.

Rakt österut från Bosgården bor soldaten Kalle. Kallegården kom till vid storskiftet. Även här fantiserar det om Amerika, det är sonen Anders som har planer år det hållet.

Nisis Margit har nu passerat alla gårdar i Rullbo, och när hon tittar framåt ser hon gårdarna i sitt kära Kulåra. Rakt fram har hon föräldrahemmet med sina grå hus i fyrkant runt gårdsplanen. I backen ner mot sjön är på höger sida Nishansgården, en ganska liten gård. I slutet på augusti detta år inträffade en tragisk olycka här, då husbonden Lafvas Mats råkade hamna under ett vältande sädeslass och förolyckades. Hur

1929. Håll Anders Larsson vid skomakarbänken.

ska nu Amus Karin klara sig med tre små barn. Kanske måste hon flytta hem till brodern i Rullbo?

Nedanför Nisigården finns några hus som nyttjas samfällt av hela byn. Det är vandringströsken som byggdes 1852, en smedja och en "tös-tugu", torkstuga, där man torkar säd, lin m m.

Innan Margit viker av upp till far och mor tar hon en liten tur "sud min landi". Hon vill se hur långt man kommit med Olansgården, som började byggas några år tidigare. Någon stuga har de ännu inte, utan bor i "fjos-kamarn". Här bor alltså Olans Jöns, "förman" vid skogskörningar och andra arbeten åt skogsbolagen. Han brukar ha hopar med sockenbor med sig till flottningen i Rotälven i Älvdalen, och man säger där uppe skämtsamt: "Det blir väl någon råd när Olans Jöns kommer med rumpan".

Borta i Närsjögården bor Markus Olof — Näsi Ull — med sin stora familj. Olofs föräldrar Markus Nils och Jugen Carin lever ännu. Gamle gubben kallas Närsjö Niss. Han kallas också "Norsken" därför att han på sina strövtåg varit i Norge. Han är en skämtare, och när han kom hem från sin Norgeresa berättade han, att han varit i "Trund-em", Trondheim, "å da låg immäl'n nida boti jenä gatu", och där låg himmelen ända ned till marken i en gata. Han påstod att han blivit hemskickad för att tinga folk till Polipolien, där man skulle göra ett nytt folkslag. När man började kalla Närsjö Niss för "Norsken", fick Markus längre norrut i Gruddbo heta "Svensken". Norsken kan även spå väder och är ofta i maskopi med "dänn vänd", den onde. Det berättas, att han en gång när han var utan pengar, tillsammans med Svensken en natt var i färd med att göra kontrakt med "ljotan", djävulen. Men hustrun låg hemma och bad, så det var alldeles omöjligt att få kontraktet undertecknat. Jugen Carin har varit mycket anlitad i socknen vid förlossningar och kallas därför allmänt "ljös-mon", ljusmor.

Margit tittar bortåt Slogkittgården och undrar om där fortfarande bor folk. Jo, minsann, det ryker ur skorstenen. Här bor Lillpers Margit, änka sedan 12 år efter Amus Anders. Två barn har växt upp här. Sonen Anders är dock sedan fyra år tillbaka försvunnen, och man tror att han farit till Amerika. Han har i varje fall sålt sin åttondel i gårdens jord och skog till skogsbolagen för 118 kronor, vilket väl nått och jämnt räckte till Amerikabiljetten. Dottern Anna ämnar gifta sig med Markus Anders vid Korsgatan, och då får väl också mor flytta med dit. Men än finns det folk här nere vid sjön.

Flera gårdar finns inte åt det här hållet, så Margit vänder och viker av österut mot Bodarna till. Just i hörnet ligger Ryssgården, kringbyggd på gammalt sätt. Här står stugan emellertid på östra sidan av gårdsplanen, vanligen brukar den placeras på norra sidan. Stugan är inte stor, och ganska kall på vintern, men det går ju bra att vistas i ladugården kalla vinterdagar. Inne på gården står en snart 40-årig ränn. År 1847, då Mås Mejt och Håll Nils gifte sig och började planera för sitt nya hem, upptäckte Mås Mejt en liten rännplanta på en åkerren, just där nya gårdsplatsen skulle bli. Det var trångt om utrymmet, men Mejt ville ha sitt värdträd, och så fick det bli. Husen placerades så, att rätten kom att stå invid kornladan, där den trivs och frodas.

Håll Nils är något av en "skriv-karl". Vid storskiftet var han med

1918. "Sturgåssär å sturkullor i Kulårum". Ryss Anders, Olans Olov, Olans Anders, Bond Lina, Olans Margit, Olans Karin, Bond Maria.

som "lantmäter-pöjk", blev intresserad av dylikt och har sedan anlitats som förrättningsman vid sämjedelningar o dyl. Han minns från den tiden hur man resonerade om t ex "åpåldär", äppelträd. Dessa planterades alltid på o-odlad jord, eftersom man inte hade råd att sätta dem där det var odlat. Under storskiftet tvistade man med förrättningsmännen om huruvida platser där äppelträd stod skulle betecknas som åker eller ej. En rättviksgubbe sade då: "Det kan aldrig bli åker där träd står!" Dock värderades äppelträd högt. De ärvdes särskilt, oberoende av gårdstappan. Då syskon flyttade från gården, ville de ändå ha del i de äppelträd som fanns.

Öster om Ryssgården ligger Hållgården. Även den har den vanliga "kringum-byddja" formen. Bostadshus med vedbod mot norr, fähus med fähuslada och gödselstad i öster, kornlada i söder, stall och loftbyggnad i väster med portluder, varigenom inkörsvägen till gården leder.

Här bor nu Flintull Lars och Nisis Kerstin. Lars är en händig karl. Han laggar, smider och prövar också på skinnskrädderi. Båtar bygger man på gården, och fiskar gör man förstås. Tillsammans med grannarna har han en not. Just efter islossningen på våren kan man få bra med smånors, en riktig delikatess.

Nu är Nisis Margit äntligen framme vid målet. Hon går in genom portlidret vid vägen, går över gården och upp för de välbekanta trappstegen. Inne i stugan möts hon av de glatt överraskade föräldrarna, Myr Per och Rull Margit. Hennes yngre och ännu ogifta systrar Anna och Karin är också hemma. Kaffepannan åker på och pratlådan kommer igång. Alla vill höra hur det står till i Utanmyra, vad gör Bond Mats, och hur mår barnen? Margit tänker på det stora hushållet i Utanmyra, 8 vuxna och 5 barn, nog finns där arbete. Hon och svärmodern är de enda kvinnfolken.

Snart märker Margit någonting i luften, en slags oro. På bordet ligger några brev, avstämplade i Wadena, Minnesota, Amerika. Då är det alltså Amerika-febern som spritt sig ända hit, det förstår Margit efter att ha läst breven. Mors syster, Rull Carin från Bråmåbo och fem barn emigrerade för tretton år sedan, medan familjefadern Klockar Nils for redan 1868, fem år före övriga familjen, som nu kallar sig Lifqvist. Allt tycks ha gått dem väl i händer, breven vittnar om hur bra de har på alla vis, hur bördigt landet är och hur lättsamt allt är. Kvinnfolken behöver ju inte ens gå i ladugården. Lifqvist har fått höra att många familjer på Sold, även Myr Per, har tankar på att flytta söderöver i Sverige för att få det bättre, och han skriver: ”Jag kan säga att det lönar icke sig att stanna å östra sidan om Osjan, uttan när man tänker att flytta så är det bäst att flytta till de trakter där det icke är så stora skatter och utgifter och magra orter, så att dyngskofveln skall gå öfverallt där man skall taga sin föda af. Här i Amerika har jag trädat ett stort åkerstycke i 3 år å sått uttan någon gösel. Och det var det bästa vete man kunde önska sig.” Han vill nu att Myr Per och familjen ska komma till Amerika. ”Det finns så många goda platser för eder, och Karin och Anna kan ingå äktenskap, då det finnes många goda männer här omkring som hafva Gål och Grund och gerna vill hafva qvinnfolk. Det är ett land till salor som är mycket passande för Eder, innehållande väjd 20 Eker uppodlad åker och skog, en betesage, hästar, allt om 1000 Daler. Detta land ligger i rådlag med vårt land.”

Pingsten 1936. Bond Erik och hans kompisar kommer direkt från konfirmationen. Sjön suger och drar så de har inte ens tid att ta av nya konfirmationskostymen. Från vänster: Bond Karl, Båkk Verner, Bond Gunnar, Grudd Ivan, Svarvkitt Georg, Svarvkitt Rune och Bond Erik.

Undra på att man funderar! Rull Margit vill nog flytta, men Per är inte så stark och inte så företagsam heller, och båda närmar sig de sextio åren. Men, å andra sidan, hur länge ska de orka knoga vidare här i Kulåra och sina fäbodas med bara en karl på gården? Nisis Margit tänker på hur det skulle kännas om alla hennes närmaste bröt upp och reste bort för gott, och en tanke föds. Varför inte flytta hem till Kulåra med Mats och barnen?

När hon vandrar mot Utanmyra igen är hon fast besluten att ta itu med frågan, och hon är nästan säker på att det en dag ska bli som hon önskar.

Visst gick det som Nisis Margit ville. 1892 flyttade Bond Mats med sin familj till Kulåra, och Nisisgården kom nu så småningom att kallas

Bondgården. Och de ångrade sig aldrig. Tvärtom, här nere vid sjön trivdes de gott och Myr Per och Rull Margit fick ungt, friskt arbetsfolk till hjälp. Bond Mats var en gladlynt och mångkunnig man. När han fyllde 60 år uppvaktades han bl a av kyrkoherde Nyvall, som i sitt tal liknade honom vid "en Natanael som var en rätt israelit, den i vilket intet svek fanns". Och man kan tänka sig med vilken stolthet och tacksamhet han en gång yttrade — då han stod på gårdsbacken till sin fäbodgård i Gesunda, pekade mot Sollerön och förklarade för en fin bekant—: "Jag bor i dom synnsta gårdarna — å väijtmåla föstås!"

Åren går, snart har femtio år försvunnit och vi skriver 1936. Har det hänt någonting på dessa år? Är något som förut? Bond Mats sonson Erik tar en tur genom byarna och förmedlar sina intryck sålunda:

— "Mina minnesbilder från 1936 får bli en hemfärd på cykel från mitt arbete på hyvleriet vid Lövnässågen, en lördagseftermiddag i september.

Jag är 14 år, har slutat skolgången, den 6-åriga folkskolan, gått och läst för prästen och börjat arbeta på sågverket, vid de tillfällen då arbete erbjudes. Nu behövde Bråmå Anders hjälp med hyvling, så det har varit en veckas arbete. Jag bor hemma i Bondgården i Kulåra och åker cykel till och från arbetsplatsen. 1936 var det inte vanligt att åka bil till arbetet, men hade man som fjortonåring en egen velociped, då kunde man vara belåten. Det är lördag, så vi har slutat kl 1 på eftermiddagen för att få 48 timmar arbetsvecka. Inga fria lördagar på den tiden inte!

Det är bra höstväder och vi har åkt förbi många hästfordon på väg till Sollerön från veckans arbete på fastlandet, i fäbodarna eller i skogen. Jag har lämnat landsvägen och svängt in på byvägen från majstången vid Soljonsgården och kommit fram till Knattegården, som numera är öde. Stugan står kvar, men uthusen är borta. Gropen i vägskalet är också kvar. Byvägen är grusad med spår efter järnskodda vagnshjul. Motordrivna väghyvlar har inte jämnat till vägbanan, så vägkanterna är höga, och mitt på vägen är hästarnas gångbana markerad med en upphöjning av grus och hästlort, som inte är lämpad för cykelåkning. Nej, då föredrar jag vänstertrafik i de relativt jämna hjulspåren. Biltrafik och gummihjulsvagnar är inte något dagligt trafikinslag, och det finns ännu ingen jordbrukstraktor, varken i Rullbo eller Kulåra.

Jordbruket är dock blomstrande och sysselsätter de flesta. Djur finns

Kyrkbåtar i Kulåra. Foto: Evald Håkansson.

på alla gårdar, och man har börjat lämna mjölk till mejeriet i Mora. Mjölken fraktas upp till landsvägen för vidare transport med buss.

Rullbo har utökats med några nya gårdar. Det är t ex tre bröder från Rullgården som byggt nytt: ”Sågern”, Båkk Ull och ”Jesumen”. Sågern — Rull Lars — arbetar vid den vattendrivna ramsågen i Mångberg, därav namnet. Båkk Ull — Rull Olof — är gift med Båkk Karin och ”Jesumen” — Rull Anders — är ogift och ensam. Han har byggt sig ett stort hus som tjänar såväl till bostad som verkstad, eftersom han är en duktig smed och båtbyggare. Det stora huset har han byggt utan arbetshjälp, alldeles ”Jesumen”.

De nybyggda husen är av annan stil än de äldre, brädfodrade och oftast i två våningar. Gladgården är helt ombyggd av Glad Nils, som är en duktig byggnadssnickare. Nils Kallén har också en ny gård, och Boslars Anton håller just på med sitt hus, ett av de första på Sollerön som byggs med de nya statliga bostadslånen.

Amusgården kallas numera Lindbergsgården, efter mågen i huset. Av

åtta barn bor endast den yngste hemma, och vid förfrågan vad han ska bli upplyser mor Kerstin: ”Högsta möjliga!”

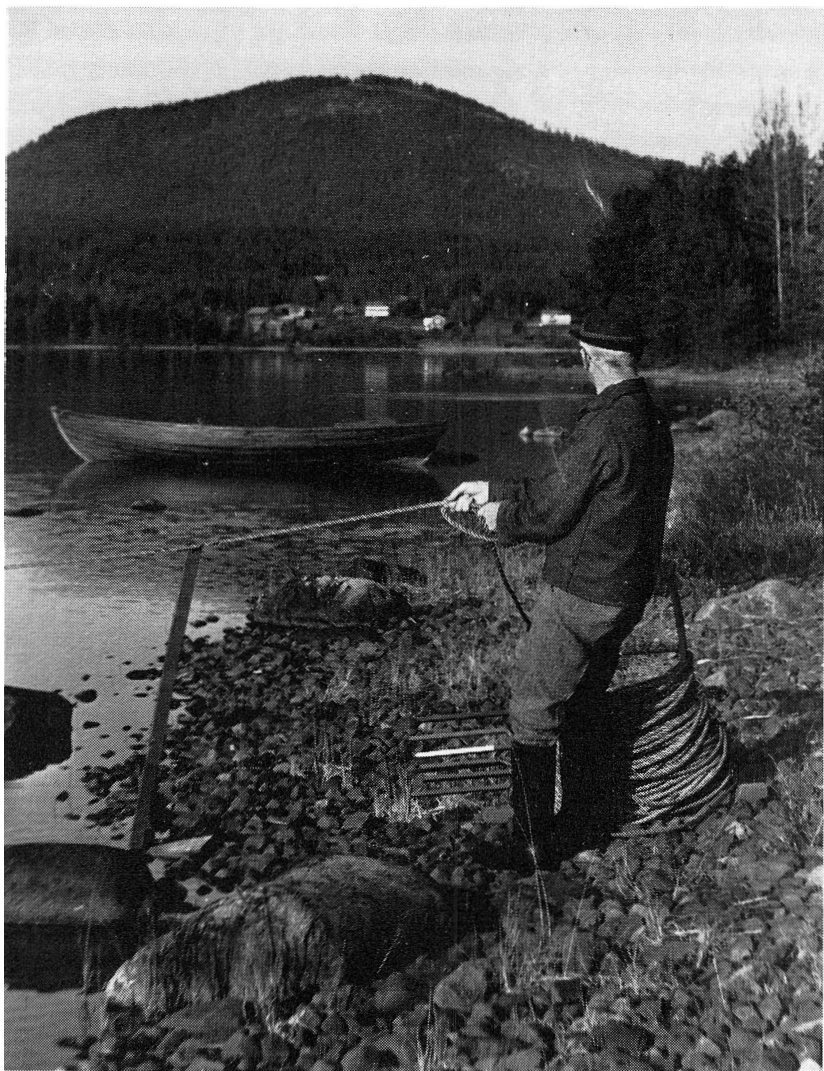
Nu har jag passerat Rullbo och ser ner mot Kulåra. Vägen går ned mot sjön, men jag tar en genväg över åkern för att slippa den sista uppforsbacken. När jag kommer hem denna lördageftermiddag, är hela familjen samlad. Far håller detta år på med byggandet av ett nytt bostadshus strax bakom den gamla stugan. Det blir ett jämförelsevis stort hus och det första i byn som får vatten- och avloppsledningar samt centralvärme. Anders Bondesson, Karl Öhman och Lars Håll har arbetat hela sommaren med uppsättningen. Utgrävning för källarvåning med bagarstuga har gjorts med korp, spett och spade och den hårdarbetade pinnmon är undankörd med häst och tippkärra på två hjul. Vilket otroligt arbete! Anders Eriksson från Garsås står för installationen av de nymodiga bekvämligheterna. Sedan far övertog ansvaret för gården, har han snart byggt om allt.

På Hållgården bor det mycket folk. När Järk Karins mor och moster är hemma är där ett storhushåll på tio personer. Erik är busschaufför åt Erlandsson, så ibland kan man få se en stor buss på gården. Bror är också motorintresserad, och han är den förste i byn som skaffat bensindriven motor till gårdens båt. Håll Anders är byns skomakare, Stina är sömmerska, Lars är snickare och båtbyggare, och det händer alltid någonting på gården. Håll Anders är också byföreståndare för Gruddbo by, ett av hans många förtroendeuppdrag. I gården finns bytelefon, nr 31 B. 31 A finns i Gladgården i Rullbo (med genomgång). Det gäller att hålla reda på antalet signaler, en signal för 31 A och två för 31 B. I ur och skur får man springa med telefonbud till de olika gårdarna.

Följer jag en upptrampad stig söderut kommer jag till Närsjö, där Anders Markus och Johanna bor. Anders är en intresserad föreningsbonde och aktiv inom Bondeförbundets lokalavdelning på Sollerön. Johanna är händig med slakt och anlitas över allt i gårdarna på ön.

I Olansgården bor fyra personer, Mås Margit, ”sonen Olle” och två systrar. Alla tre barnen är ogifta, så detta är enda gården i Kulåra där det inte finns några ungdomar.

Ungdomar finns det däremot i Ryssgården, där jag har fyra kusiner. Faster Anna är gift med Håll Nils, eller Ryss Niss som han också kallas. Här samlas byns ungdom gärna, för här finns grammofon och spel och tidskrifter. Håll Nils spelar fiol och cello, Gustav spelar dragspel, så här

Lars Håll drar not på Myckelön. Foto: Rune Håll

trivs både ungdom och spelmän. Håll Nils har många intressen, han skriver i Falu-Kuriren och han är uppvecklare åt Landsmålsarkivet och Nordiska Museet. Han är föreståndare för Mångbergssågen och har många kommunala uppdrag. Vidare är han aktiv i sångkören, hembygdsföreningen, godtemplarlogen, duktig fotograf och jag vet inte allt. Sigurd Örjangård har skrivit om honom och hustrun Anna i sin bok "Duktigt folk", och man instämmer. Det är verkligen duktigt folk, som vid sidan av sitt dagliga slit med jord och djur har så många kulturella intressen.

Även i vår granngård mot väster har jag kusiner. Husfadern Håll Anders, eller Ryss Anders som han vanligen kallas, är en av Bond Mats duktiga mågar. Han är föreståndare för Mångbro kvarn, är med i styrelsen för Sollerö kooperativa handelsförening och syssloman för ett omfattande arbete, Kulånisängets dikningsföretag, som nyligen genomförts i byn. Lina är mycket intresserad av trädgårdsarbete och hjälper till att organisera den nystartade JUF-verksamheten på ön.

Amusullgard kallas numera Lindbergsgården, uppkallad efter mågen i huset, precis som hos släktingarna i Rullbo.

Nere vid sjön har vi fått en förnämlig badbrygga. Det är spelflotten till flottbron mot Gesunda, som slet sig p g a det höga vattenståndet och kom flytande hitåt. Eftersom "nybron" nu är klar och invigd, så förankrades flotten här, försågs med landgång, och Kulåra har fått en "sturflåtå", användbar till såväl bad- som tvättbrygga.

Minnesbilderna blir många när man går från gård till gård på detta sätt. Summan av funderingarna blir, att det var en otrolig gemenskap och sammanhållning i de två byklasarna Rullbo och Kulåra. Vi befann oss i en övergångstid mellan det gamla jordbrukssamhället och vår mekaniserade och kommersialiserade nutid.

Bond Erik

1986. Tiden rusar iväg, och människorna har väl aldrig förut haft så brått. Hinner man se sig om, jämföra och reflektera? Jo, om man har en hund som ska rastas och motioneras, då blir det många givande promenader i och runt byn. En aftonstund i början på juni tar jag Acke med mej på en jogging-tur runt Gruddbo by. Vad skulle mormor

månntro tyckt om min fräna träningsdress och mina bekväma jumpadojor? Och inte har jag strumpstickningen i händerna heller!

Vi lunkar fram på en nyasfalterad väg, slät och fin som ett dansgolv. Den gata mormor kallade Yfstgatan, heter i dag Gruddbovägen, och vid Knattegrop, som inte är någon grop längre, möter vi inte Yttergatan, utan Kulåravägen, tydligt markerat med skyltar. Ett gammalt äppelträd står och blommar på det som var Knattegården, för övrigt pryds platsen av en sop-container, avsedd för "brännbart". Ner mot sjön står skogen tät, man skimtar endast vattnet ovanför skogskanten. Tittar man bortåt bergen finns däremot ingen skog alls på många håll. Kalhyggena blir fler och fler, och Råberget i fjärran liknar nästan en punk-frisyr, alldeles kalt på sidorna med en kvarlämnad remsa över själva kullen.

På ett visst ställe mellan Knatte och Jansgården stannar alltid Acke och nosar extra noga. Här har viltet ett övergångsställe, älg, rådjur, räv och hare passerar ofta här. Jag får då tillfälle att betrakta Rullbo på håll, och försöka registrera om något i bilden har ändrats sedan våra tidigare observatörer for vägen fram. Gårdarna är desamma, nästan alla är rödmålade och välskötta, många helt renoverade och tillbyggda. Däremot bor inte så mycket folk i husen längre, i medeltal 2,3 personer per hushåll, mot 5,7 för hundra år sedan och 4,3 för femtio år sedan. På sju av gårdarna i byn bor det faktiskt bara en enda person. Men det finns också unga barnfamiljer, och kommer man längre söder i byn, finns även några nya gårdar. Ingen är längre jordbrukare här, utan jorden arrenderas ut till andra. Ett tiotal pensionärer finns, annars arbetar de flesta i Mora. Båkk Aina och Karin i Gladgården hittar man dock i "Kopen" på Sollerön.

När jag passerar Klockargården påminns jag om Klockar Lars, han som var över till Amerika i sin ungdom. Hans Amerika-koffert är en liten guldgruva för den som är intresserad av våra emigranter. Här finns fotografier, brev och annat, som berättar om livet i Amerikas svenskbygder på 1910-talet bland utflyttade Solleröbor och deras ättlingar. Sparsam och försiktig, som Lars var, har han också bevarat breven han fått från Sverige vid denna tid, och där kan man läsa åtskilligt, även om Rullbo. Som t ex när elektriciteten kom till byn 1916. Fadern Trapp Jöns vet rakt inte hur han ska göra, om han ska "låta dem sätta in lampor när de komma, för det blir nog dyrt att få det inmonterat. Det kos-

tar 15—20 kr lampan”. Kanske borde han vänta ett år och se hur pass dyrt det blev med kraft och allt annat.

Klukkär Lass gifte sig aldrig och hade inga närmare släktingar efter sig. I dag bor 82-åriga Skinnar Anton här, och av diverse små-cyklar och leksaker ute på gården förstår man, att här trivs byns barn.

Den gamla åkervägen till Bodarna har fått ett namn, Båtbyggargvägen. Utefter den bor nu både Rullbo- och Kulårabor, och nästan längst bort i söder bor båtbyggarna. Båtbyggare nr 1 är Lars Håll och nr 2 är sonen Arne. Här har det byggts kyrkbåtar i många år, först utomhus och numera i en stor verkstad, där det även tillverkas mindre roddbåtar, läckra som smycken, möbler m m. 1986 års Knis Karls-stipendium gick till Arne med motiveringen: ”Kyrkbåtarna på Siljan är i vår tid knutna till namnen Bondesson och Håll. Arne Håll för i dag den månghundraåriga båtbyggartraditionen på Sollerön vidare på ett mästertligt sätt”. En glad tilldragelse, som firades av stolta Rullbo- och Kulårabor med kaffe och tårta, som mor Karin dukat upp på limbordet i verkstaden.

I Kulåra finns det fortfarande några jordbrukare kvar och t o m två ladugårdar med mjölkkor. En tacksamhetens tanke ger jag åt våra småbrukare som vårdar och håller landskapet öppet åt oss. Här odlas rotfrukter i mängd, och någon konstgödsel eller andra konstigheter kommer inte i jorden, så här finns ”giftfritt odlat”, som så många numera helst vill ha. Jag ser mig om och konstaterar att morötterna just kommit upp. Nu blir det att kröka rygg ett tag framöver med rensning och gallring, men bättre arbetsplats finns inte! Här och var i byn finns höns, tre tuppar gal till varandra, så det ekar över sjön, och någonstans hör jag Bond Karls glada visslande. Snart kommer turisterna, många gamla bekanta som återvänder år efter år och campar. Tyskar, holländare, fransmän, ja alla nationaliteter får vi hit, och Ryss Gustav klarar att konversera med alla, där han går och stökar nere vid stranden.

Kommen så här långt ner mot byn, har man äntligen den öppna blick över vattnet som mormor på sin tid hade långt uppe i Gruddbo. Det glittrar på sjön, och ute vid risvålarna ser jag ett par båtar. Jag kan gissa att det är Håll Erik och Ryss Elsa som sitter där och njuter, medan de drar några småaborrar till katten. Det fiskas för övrigt en hel del, mest med nät, och fångsten kan bestå av aborre, sik, gädda, mört, blikta, nors och även någon lax ibland. Norsen, som förr var en viktig och åtråvärd del av matförsörjningen, är alls inte lika uppskattad längre.

Håll Lars och pojkarna drar ibland not, och då kommer de gamla ”notstäderna” till heders, t ex på Mångholmen, Myckelön och Jutholmen. Någon enstaka gång händer det att fiskarna har ”utslag”, ofarliga sägs det, men man undrar ändå vad som finns i vattnet.

Gårdarna är även här desamma som förr, utökade med några nybyggen, både för bofasta och Kulårabor i förskingringen, som gärna tillbringar sin lediga tid här. På Ryssgården blommar en gammal rönn. Det är Mås Mejts gamla vårdträd från 1847, som fortfarande lever och frodas. Tänk om den kunde berätta! Under årens lopp har den bl a sett ungar i mängd, för på Ryssgården skulle alla vara, och så är det än i dag. Barn och ungdom har vi fortfarande här i byn, och allra yngst är Näsi Lina med sina två år. Åldermannen i byn är en kvinna, Ryss Anna som är 94. Sedan några år finns hon på långvårdskliniken i Mora, men kommer emellanåt hem till Bondgården på besök. Av ungdomarna i nästa generation är Håll Erik den, som varit med längst, född 1908. Han är en god berättare och har mycket att ge för den som är intresserad av byns historia.

Eftersom det är i början av juni och vitsipporna ännu blommar, måste jag utsträcka min tur till Slogkitt, denna ljuvliga plats nere vid sjön. Här har ingen bott sedan 1888, men man anar dem ändå. Några överväxta husgrunder, spisstenarna med en stor gran mitt på, en igenrasad jordkällare. Skogen tränger på, men ändå finns stigen kvar från gårdspplatsen ner mot sjön. Hur kan det komma sig? Jo, Ryss Gustav — pysslig som han är — har varit där och ”rensat lite”.

När Acke och jag så småningom är hemma igen, sitter vi på verandan och tittar ut över sjön. Kan man annat än vara glad och tacksam över att vara född, uppväxt och till och med få bo i ”dom synnsta gårdarna” om än, som 1980-talets husmode föreskriver, ”rodmåla föståss”.

Lina Margit